

Penninc en Pieter Vostaert, *Walewein en het zwevende schaakbord* (Roman van Walewein)

Illustratie: Miniatuur uit het enige bewaard gebleven handschrift met de volledige tekst, Leidse Universiteitsbibliotheek. (Publiek Domein) Bron:

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Roman_van_Walewein_\(en_het_schaakspel\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Roman_van_Walewein_(en_het_schaakspel))

Inleiding

Walewein en het zwevende schaakbord (ook genoemd de *Roman van Walewein*, afgekort als *Walewein*) is een oorspronkelijke Middelnederlandse Arthurroman, geschreven in het midden van de dertiende eeuw door twee onbekende auteurs: Penninc en Pieter Vostaert. Het werk behoort tot de literaire canon, wat betekent dat het een van de teksten is, die door het literaire veld in Vlaanderen als essentiële Nederlandstalige literatuur worden beschouwd.

Opmerking vooraf

Het is de bedoeling dat je, vooraleer je de vragen beantwoordt en de opdrachten uitvoert, eerst de tekst leest in een vertaling of bewerking in hedendaags Nederlands. Bruikbare tekstuitleggingen zijn:

Penninc & Pieter Vostaert, *Roman van Walewein*. Vertaald door R.J. Wols. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum, 1983.

P. Barendregt, N. Bloem & J. Verbeek, *Walewein*. Amsterdam: AUP, 2006. (*Tekst in context*) (Bevat lange fragmenten van het werk in vertaling.)

I. Biesheuvel, *Walewein en het zwevende schaakbord*. In: *De ridders van de Ronde Tafel : Arturverhalen uit de Lage Landen*. Vertaald door Ingrid Biesheuvel. Met een voorwoord van Frits van Oostrom. Amsterdam: Athenaeum-Polak en Van Genneep, 2012.

Vragen en opdrachten (keuzelijst)

1. *Walewein en het zwevende schaakbord* is een episodische roman: een roman die bestaat uit een aantal min of meer zelfstandige episodes. Daardoor maken de vele gebeurtenissen die in de roman beschreven worden, misschien een wat verwarrende indruk, maar in feite vertoont de roman een hechte en evenwichtige structuur. Om meer duidelijkheid te krijgen zouden we een onderscheid kunnen maken tussen hoofd- en nevenepisodes. In de hoofdepisodes wordt de zoektocht naar het schaakbord beschreven. Daartussenin vind je een aantal nevenepisodes, waarin avonturen van Walewein worden beschreven, die niet direct leiden tot het verwerven van het schaakbord, maar die ook belangrijke thema's bevatten. We plaatsen al die gebeurtenissen in het onderstaande schema, waarbij we Romeinse cijfers gebruiken voor de hoofdepisodes en Arabische cijfers voor de nevenepisodes.

I.	De verschijning van het schaakbord aan het hof van koning Arthur (Carlioen). Walewein aanvaardt de opdracht.
	1. Walewein verslaat een nest jonge draken en doodt de moederdraak.
II.	Walewein vindt het schaakbord bij koning Wonder. Die wil het afstaan in ruil voor het zwaard met de twee ringen, dat in het bezit is van koning Amoraen.
	2. Walewein ontmoet een jongeman, die van zijn paard beroofd is door een tol heffende roofridder. Hij leent hem zijn paard en verslaat de roofridder. Walewein helpt de jongeman in zijn strijd tegen de moordenaar van diens broer en krijgt zijn paard terug.
III.	De ontvangst op het kasteel Ravensteen bij koning Amoraen, die hem het zwaard met de twee ringen wil geven in ruil voor prinses Ysabele, die door haar vader Assentijn wordt gevangen gehouden. Als blijkt dat Walewein het toverzwaard kan hanteren, mag hij nu al meenemen.
	3. Walewein ontmoet een rode ridder, die een geroofde jonkvrouw mishandelt. Hij doodt de ridder, maar geeft hem een christelijke begrafenis.
IV.	Walewein geraakt binnen in het slot van koning Assentijn in Endi (Indië) met hulp van de vos Roges (een betoverde prins). Hij wordt uiteindelijk overmeesterd. Hij ontmoet er Ysabele, die verliefd op hem wordt. Walewein en Ysabele worden samen opgesloten en bevrijd door de geest van de rode ridder. De vos Roges gaat met hen mee.
	4. Strijd met een brutale jonge ridder die Ysabele opeist. Walewein doodt hem. Ontvangst door de hertog, vader van de gedode jonge ridder. Walewein en Ysabele worden gevangen genomen, maar ze slagen erin te ontsnappen (met Roges).
V.	Terugkeer naar koning Amoraen, die gestorven blijkt te zijn. Walewein en Ysabele kunnen dus samenblijven.
	5a. Ysabele wordt geschaakt door een zwarte ridder. Walewein verslaat de ridder, die Estor blijkt te zijn, de broer van Lancelot. 5b. Ze verblijven bij de jongen uit episode 2. De hertog uit episode 4 zit hen achterna, maar hij wordt verslagen.
VI.	Walewein met Ysabele en Roges bij koning Wonder. Onttovering van Roges. Walewein ruilt het zwaard voor het schaakbord.
VII.	Terugkeer in Carlioen met Ysabele en het schaakbord. Ook koning Assentijn is daar aanwezig. Walewein en Ysabele reizen samen met hem mee naar Indië. Maar de dichter weet niet of ze ook trouwden.

Schrijf nu een samenvatting van het verhaal, waarbij je dit schema gebruikt en verbanden legt tussen de verschillende episodes.

2. De structuur van *Walewein en het zwevende schaakbord* blijkt verwant te zijn met sprookjes van het type 'Aarne-Thompson 550'. Het bekendste voorbeeld van dit type is het sprookje *De gouden vogel* van de gebroeders Grimm. In dat sprookje gaat het ook om een drievoudige zoektocht of queeste. Het hoofdpersonage gaat eerst op zoek naar de gouden vogel, vervolgens naar het gouden paard en ten slotte naar de prinses in het gouden kasteel. Daarbij krijgt de held ook de hulp van een sprekende vos, die een betoverde prins blijkt te zijn. De inhoud van het sprookje verloopt als volgt.

Een gouden vogel rooft appels uit de tuin van de koning. De koning wenst de vogel in zijn bezit te krijgen en de drie koningszonen worden, de een na de ander, uitgestuurd om het dier te zoeken. De jongste ontmoet een sprekende vos, die hem naar het kasteel brengt, waar de gezochte vogel zich bevindt. De prins wordt echter gevangen genomen en pas vrijgelaten, als hij belooft het gouden paard te gaan halen. Hij zal dan de vogel krijgen als beloning. Daarop brengt de vos de prins in de nabijheid van het paard, maar weer lukt de onderneming niet en de prins moet de mooie prinses van het gouden kasteel proberen te schaken. Als de prins ook hier betrapt wordt en binnen de acht dagen een hoge berg moet afgraven, krijgt hij opnieuw hulp van de vos. De prins kan nu met de prinses de terugreis aanvaarden. Maar zijn twee oudere broers werpen hem in een put en gaan er met de schatten vandoor. Weer helpt de vos en de prins kan naar huis terugkeren en trouwen met de prinses. De vos vraagt hem om als wederdienst voor zijn hulp gedood te worden. Als dat gebeurt, verandert de vos in een mens en blijkt hij de broer van de prinses te zijn.

Het negentiende-eeuwse sprookje van Grimm en de dertiende-eeuwse *Roman van Walewein* zijn varianten van hetzelfde oeroude volkssprookje, d.w.z. het zijn beide verhalen waarin een gemeenschappelijk thema te herkennen valt, maar die evenzeer afwijkingen vertonen.

Vergelijk de roman met het sprookje. Welke overeenkomsten kun je vinden? Zijn er ook belangrijke verschillen? Kun je personages uit de beide verhalen met elkaar vergelijken?

Sprookjes en verhalen, die een soortgelijke zoektocht beschrijven, waarbij elke opdracht telkens weer leidt tot een volgende opdracht, vertonen een 'kettingstructuur' of een 'waaierstructuur'. Kun je die termen verklaren?

Het sprookje is hier te vinden:

https://www.beleven.org/verhaal/de_gouden_vogel

3. *Walewein en het zwevende schaakbord* is een 'niet-historische' Arthurroman, dat wil zeggen een Arthurroman, die zich heeft losgemaakt van de historische stof over het leven van koning Arthur. (Sommigen gebruiken hiervoor de benaming 'episodische' Arthurroman, waarbij 'episodisch' betekent: 'gesitueerd in de episode van vrede in Arthurs rijk'.) Een niet-historische Arthurroman is een roman, waarin de figuur van Arthur een ondergeschikte rol speelt en gebruik wordt gemaakt van sprookjesmotieven uit de mondelinge verhaaltraditie. Arthur is daarbij een achtergrondfiguur geworden en de Brits-Keltische geschiedenis wordt tussen haakjes geplaatst. Zijn hof is wel het begin- en het eindpunt van de avonturen van zijn ridders. De auteurs van deze romans schreven die verhalen met een duidelijke ideologische, zelfs belerende bedoeling. De idealen uit de tijd van de legendarische koning Arthur, die leefde in de 5de-6de eeuw, werden door deze schrijvers voorgehouden als een spiegel voor de toenmalige 12de en 13de - eeuwse samenleving. Meer dan een historische figuur waren Arthur en zijn ridders van de Ronde Tafel de belichaming van een ideologie, namelijk de hoofsheid. Hoofsheid is een levenshouding, die mensen op een verfijnde manier in staat stelt om op een harmonische wijze met andere mensen samen te leven. Dat veronderstelt in de eerste plaats zelfbeheersing, en verder inzet voor zwakkeren en verdrukten, nederigheid, mildheid, deugdzaamheid, dankbaarheid, vergevingsgezindheid, trouw aan de vorst en aan de geliefde vrouw, welgemanierdheid en het naleven van de hoofse regels. De ridders van de Ronde Tafel zijn toonbeelden van deze kwaliteiten en de Arthurromans hebben daarbij dienst gedaan als 'spiegels van hoofsheid' voor de eigen tijd, dat wil zeggen dat ze aan het publiek een spiegel voorhielden, waarin de mensen konden zien hoe een ideale hoofse samenleving eruit zou moeten zien en hoe men zich daarin moest gedragen.

Kun je een en ander toepassen op de figuur van 'de volmaakte hoofse ridder' Walewein? Waar en wanneer geeft hij er blijk van de hoofse deugden te bezitten en te propageren? Ga dat met name na voor de volgende aspecten van hoofse gedrag:

- welgemanierdheid en hoofse omgangsvormen, bv. de handen wassen voor en na het eten, respect tonen voor vrouwen, enz. Geef daar voorbeelden van.
- hoofse spreken, bv. het beleefd groeten als eerste, het vriendelijk aanspreken met de u-vorm, nooit ofte nimmer zijn eigen naam verzwijgen, enz. Geef daar voorbeelden van.
- dapperheid en het gepast gebruiken van geweld. Daarbij past ook het schenken van genade aan een overwonnen tegenstander. Estor bv. is ook een

dappere ridder, maar toch zondigt hij zwaar tegen de hoofse gedragscode. Verklaar.

- zelfbeheersing als belangrijkste karaktereigenschap. Walewein behoudt in alle omstandigheden zijn zelfbeheersing. Geef daar voorbeelden van en toon aan dat Estor en de zoon van de hertog blijken te geven van een gebrek aan zelfbeheersing.

- hoofse liefde. In zijn relatie tot Ysabele wordt Walewein gekarakteriseerd als de volmaakte hoofse minnaar. Dienstbaarheid en onderdanigheid aan de geliefde vrouw zijn daarvan essentiële kenmerken. Geef daar voorbeelden van.

4. Aanwijzingen voor hoofse gedrag kon met niet alleen vinden in de ridderromans, maar ook het *Boec van seden*. Dit 'boekje van goede zeden' was een soort schoolboekje met zedelessen voor de opgroeiende jeugd. Het ging om een aantal gedragsregels, die moesten bijdragen tot het harmonisch samenleven van mensen, zoals tafelmanieren en andere gedragsregels. Op *KlasCement* kun je een leermiddel bij dit boekje vinden. Zie:

<https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/69018/werkvormen-bij-het-boekje-van-goede-zeden-13de-eeuw/?previous>

5. De roman begint aan het hof van koning Arthur met een 'initiële hofscène'. De ridders van de Ronde Tafel zijn verzameld rond Arthur, die het symbool is van de hoofse ridderschap. In deze hoofse samenleving heerst de hoofse 'ordo', die gesymboliseerd wordt door het hoofse feestmaal en gekenmerkt wordt door een toestand van rust, harmonie, zekerheid en vreugde. Die toestand wordt plots verbroken: de edelen zijn getuige van een wonderlijke gebeurtenis, nl. een prachtig schaakbord, dat door het venster binnen zweeft. Het schaakbord sticht verwarring en beroering en het brengt de motoriek van het verhaal op gang. Het verdwijnt op dezelfde manier als het was gekomen. De ridders staan versteld: ze hebben de lokroep van het avontuur herkend en vermoeden de gevaarlijke implicaties ervan. Arthur beseft dat de harmonie is verbroken en hersteld moet worden door het schaakbord achterna te gaan. Als niemand van de aanwezige ridders bereid is om die queeste te ondernemen, zal hij zelf op avontuur gaan. Walewein is de enige die de opdracht durft te aanvaarden. Hij zal het veilige hof van de koning verlaten en zich in het avontuur storten. Hij zal geconfronteerd worden met de wereld die buiten het hof van Arthur heerst en die omschreven kan worden met adjectieven als magisch, mysterieus, gevaarlijk, onberekenbaar en onhoofs: een wereld van

draken, roofridders, vrouwenmishandeling, sprekende dieren enz. In die 'andere wereld' heerst niet de 'ordo', maar de 'inordinatio'. Daar wordt de mens bedreigd en verdrukt, daar heersen het wonder, het onrecht en de verdrukking. Die 'andere wereld' contrasteert met de Arthurwereld op allerlei manieren.

De eerste gemeenschap in de 'andere wereld' waarin Walewein terechtkomt, is het afgesloten rijk van koning Wonder (let op zijn naam!). Welke magische en mysterieuze verschijnselen ontmoet Walewein daar?

De doortocht van Walewein, de vertegenwoordiger van de hoofse wereld, legt de inordinatio in de 'andere wereld' bloot en verplicht die 'andere wereld' ook de hoofse norm te aanvaarden. Kun je dat met enkele voorbeelden uit de nevenepisodes illustreren?

Ook Indië wordt duidelijk beschreven als een 'andere wereld': door de opsluiting van zijn dochter heeft Assentijn zijn hof buiten de hoofse gemeenschap geplaatst. Ook hier zal de doortocht van Walewein een omkering van normen en waarden veroorzaken, die zal leiden tot een aanpassing aan de hoofse gemeenschap. Dat laatste wordt symbolisch uitgedrukt door de aanwezigheid van koning Assentijn aan het hof van koning Arthur op het einde van de roman. Behalve koning Assentijn kunnen ook de vos Roges, zijn stiefmoeder en de Rondetafelridder Estor opnieuw hun plaats innemen in de maatschappij. Verklaar hoe dat gebeurt.

En zo zijn we gekomen bij de 'finale hofscène', waarmee de roman eindigt. Tijdens de 'finale hofscène' wordt om te beginnen het schaakbord geïntegreerd in de hoofse wereld. Dat betekent dat het wonder als 'ordeverstorend' principe heeft afgedaan en er opnieuw een harmonische samenleving wordt gerealiseerd. Door de queeste van Walewein is de hoofsheid dus niet alleen buiten het hof van koning Arthur, maar ook in de gemeenschap van Arthur zelf hersteld door de integratie van ordeverstorende elementen en door de norm opnieuw te bevestigen. Leg uit.

6. Walewein is de protagonist van deze roman. We kunnen Walewein, de neef van koning Arthur, beschouwen als de hoofse ridder bij uitstek, die als voorbeeld fungeert voor alle andere ridders. Maar er zijn ook gedragingen die niet overeenkomen met zijn smetteloze reputatie en zijn exemplarische functie. Dat blijkt al uit het begin van het verhaal. Zelfs Walewein, die 'der avonturen vader' wordt genoemd, aarzelt om op de vraag van de koning in te gaan. Hij zal zich pas bereid verklaren om het schaakspel te gaan halen, als niemand anders dat wil doen, en dan nog alleen op voorwaarde dat hij de

kroon en het land van koning Arthur zal erven. Kun je nog meer voorbeelden geven van dit op eigen voordeel beluste gedrag?

Ook Ysabele beantwoordt in haar gedrag niet altijd aan het ideaal van de hoofse geliefde. Zo zegt de verteller niet zonder ironie dat ‘de zachtaardige jonkvrouw’ aan de architect van de vluchtweg uit Endi een ‘beloning’ had geschonken: ‘Ze had hem onmiddellijk in de rivier rond het kasteel laten gooien, waar hij verdronken is.’ (Vert. Biesheuvel, p. 144) Kun je nog meer voorbeelden van geven van dit ‘voorbeeldig’ (!) gedrag?

Overigens zijn de specialisten het erover eens, dat deze negatieve kenmerken weinig of niets afdoen van de reputatie van deze romanfiguren. Ze zijn van oordeel dat het hier gaat om een ironische karaktertekening, die er bovendien voor moet zorgen dat deze figuren herkenbaar, menselijk en sympathiek blijven. We zouden Walewein kunnen vergelijken met de sympathieke superhelden van actiefilms, die ook vaak met ironie worden getekend. We denken bijvoorbeeld aan de hoofdfiguur van de James Bond-films. Ook Bond is altijd op reis in koninklijke opdracht en hij hanteert voortdurend magische (bij Bond zijn dat technologische) hulpmiddelen. Walewein heeft, net als Bond, in elk verhaal een ander liefje. Kun je nog meer overeenkomsten ontdekken? We denken hierbij ook aan de Indiana Jones-films. Indiana Jones is een soort antiheld, die bovendien net als de ridders van Arthur op zoek gaat naar de Heilige Graal (zie *Indiana Jones and the Last Crusade* uit 1989).

F. van Oostrom beschouwt ook de Harry Potterromans als erfgenamen van de Arturromans. Welke overeenkomsten kun je hier ontdekken? Zie ook:

<https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/100845/het-succesverhaal-van-harry-potter/?previous>

7. Dat Walewein op zoek moet gaan naar een magisch schaakspel is geen toeval. Het spel werd in de middeleeuwen beschouwd als een afspiegeling van de middeleeuwse maatschappij in het algemeen en van de hoofse cultuur in het bijzonder. Zoals je op de onderstaande illustratie kunt zien, staan de paarden in het schaakspel eigenlijk voor de ridders, die erop zitten. (Het woord ‘ridder’ komt van ‘rider’, d.w.z. ‘paardrijder’.) Kun je andere figuren van het spel ook in verband brengen met de inhoud van *Walewein en het zwevende schaakbord*?

Over de plaats die het schaakspel innam in de middeleeuwse maatschappij en de symboliek van het magische schaakspel in de *Walewein*, kun je het volgende artikel lezen: K. van Dalen-Oskam, ‘Het zwevende schaakspel in de *Walewein*.’

“Hen quam hier sonder redene niet...”. In: *Literatuur*. Jaargang 5 (1988). Daarin wordt onder meer gezegd dat ‘het in handen krijgen en overhandigen van het zwevende schaakspel voor Walewein gelijk staat aan het verkrijgen van de troonopvolging’. Het artikel staat ook op de website van de *Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren*:

https://www.dbnl.org/tekst/lit003198801_01/lit003198801_01_0043.php

Zie over de betekenis van het schaakspel in de middeleeuwen ook:

<http://histoforum.net/2018/voorwerpen2.html>

Illustratie: Lewis-schaakstukken, genoemd naar hun vindplaats, het ‘Isle of Lewis’. 12-eeuwse stukken, gemaakt uit walrusivoor en walvistanen. Bovenaan: koning, dame en looper. Onderaan: paard, toren en pion. Bron: https://nl.wikipedia.org/wiki/Schaken#/media/Bestand:Wfm_lewis_chessmen.jpg (CC BY-SA 3.0)

8. Je kunt je afvragen, hoe het mogelijk is dat een middeleeuws verhaal als *Walewein en het zwevende schaakbord* ons nog altijd kan boeien en amuseren. We vinden het uitermate spannend en kunnen niet stoppen met lezen als we met de lectuur zijn begonnen. Dat heeft veel te maken met de verteltechniek. Er is hier sprake van subtiel vertellen met allerlei spanningverwekkende en humoristische technieken. Om te beginnen zijn er de vele, soms absurde overdrijvingen: denk aan het gevecht met de drakenmoeder, de scènes waarin Walewein gemakkelijk honderden ridders verslaat in één veldslag, het kokende water en de brug eroverheen, die zo scherp is als een scheermes, halfdode ridders die hem blijven uitdagen enz. Soms denk je tijdens je lectuur dat je een parodie op de ridderroman aan het lezen bent, vergelijkbaar met de nog altijd populaire cultfilm *Monty Python and the Holy Grail* uit 1975!

Subtieler is het gebruik van andere soorten humor. Om te beginnen is er het sarcasme, dat we bv. uit de mond van Keye kunnen horen in het begin van de roman: 'Heer Walewein, luister eens! Als je een draadje had genomen en dat aan het schaakbord had vastgeknoopt, had je daar nu aan kunnen trekken en dan was het er niet vandoor gegaan!' (Vert. Biesheuvel, p. 22.) Dit soort sarcastische opmerkingen zijn overigens typisch voor de jaloerse Keye, die zich in de Arthurreromans constant onhoofs gedraagt, zowel in woorden als in daden. Van verbale ironie is er dan weer sprake als je iets anders zegt dan wat je bedoelt, bv. als Walewein zegt dat hij zijn aanvallers 'een warm onthaal' heeft gegeven (p. 117) of als hij de zwarte ridder als volgt waarschuwt: 'Ik zal u nog vandaag wel eens even tot priester wijden en u de bijbehorende tonsuur toedienen. Met mijn zwaard!' (p. 175). Daarnaast is er ook dramatische ironie, die het gevolg is van de kennisachterstand van een personage en de kennisvoorsprong van de lezer, bv. als de koning verneemt, dat Walewein op weg is naar de roofoericht van de tol heffende roofoeridder, roept hij uit: 'Bij God, nu weet ik zeker dat Walewein niet meer in leven is, want uit die roofoericht is nog nooit iemand ontsnapt! Ik zal nooit meer zo gelukkig zijn als in de tijd dat hij nog aan mijn zijde was, mijn lieve neef Walewein!' (p. 47). Koning Arthurs kennis loopt duidelijk achter, want de lezer weet intussen al dat Walewein wél is ontsnapt. De lezer heeft hier dus kennisvoorsprong op koning Arthur. Een ander voorbeeld van dramatische ironie is deze vooruitwijzing van de alwetende verteller: 'Als Walewein slim was geweest en had geweten wat hem te wachten stond, was hij zeker wakker gebleven!' (p. 99). Zo'n vooruitwijzing is niet alleen spanningverwekkend, maar ze wijst ook op het creatieve 'vertelspel' van de verteller. Die alwetende verteller weet natuurlijk precies hoe het zal aflopen en de lezer weet nu ook al dat er gevaar dreigt, maar hij weet nog niet wat er precies zal gebeuren.

Ten slotte vestigen we er nog de aandacht op dat sommigen geneigd zijn om de *Roman van Walewein* te interpreteren als een hilarische parodie op andere, 'ernstige' Arthurromans. Maar bij gebrek aan kennis van die andere werken is het voor jullie moeilijk om daar een oordeel over te vellen.

Opdracht: Verzamel een aantal concrete voorbeelden van humor in de tekst en bespreek de aard van de humor en het effect ervan op de lezer.

9. *Walewein en het zwevende schaakbord* wordt beschouwd als de beste Middelnederlandse Arthurroman. De middeleeuwse luisteraar, die vertrouwd was met de romantraditie rond koning Arthur, zal bij het begin van het verhaal wellicht gedacht hebben aan een ander magisch voorwerp, dat net als het schaakspel plots verschijnt aan het hof van de koning en dan weer even geheimzinnig verdwijnt, nl. de heilige Graal. Meestal gaan de ridders van de Ronde Tafel op queeste naar dit voorwerp, waarbij ze allerlei spannende avonturen beleven: Perceval, Lancelot en Galahad zijn de belangrijkste Graalridders. Ter vergelijking zou je nog een ander Arthurverhaal kunnen lezen.

Het boek met de uitstekende vertaling van de *Walewein* door Ingrid Biesheuvel bevat nog acht andere Middelnederlandse Arthurromans, die stuk voor stuk erg spannend zijn:

- *Perchevael*
- *Moriaen*,
- *Wraak voor Ragisel*
- *Roman van de Ridder met-de-mouw*
- *Walewein en Keye*
- *Lanceloot en het hert met de witte voet*
- *Torec*
- *Ferguut* of *De Ridder met het Witte Schild* (volgens mij het mooiste verhaal)

Lees een van die verhalen en geef aan welke overeenkomsten en verschillen met *Walewein en het zwevende schaakbord* je hebt aangetroffen. Hou er rekening mee dat Walewein in sommige verhalen Gawein wordt genoemd. In het Engels heet hij overigens Gawain en in het Frans Gauvain.

Illustratie: De Graal verschijnt voor Koning Arthur en de ridders van de Ronde Tafel (ca. 1475). Walewein, die op deze miniatuur Gawain (zijn Britse naam) wordt genoemd, zit links boven. (Publiek Domein)

Bron: https://en.wikipedia.org/wiki/King_Arthur#/media/File:Holy-grail-round-table-bnf-ms_fr-116F-f610v-15th-detail.jpg

10. Over de legendarische koning Arthur en zijn ridders van de Ronde Tafel bestaan ook een heleboel min of meer historische verhalen, waarin Arthur zelf de centrale plaats inneemt. In grote lijnen verloopt die geschiedenis als volgt.

Het verhaal begint bij Uther Pendragon, de vader van Arthur. Als die een overwinning behaald heeft op de Saksen, geeft hij een feest op zijn kasteel, genaamd Tintagel. Ook Gorlois, de hertog van Cornwall, is daarop aanwezig, samen met zijn vrouw Igraine. Als Uther die vrouw ziet, is hij direct verliefd. Vanwege Igraine trekt hij ten strijde tegen Gorlois en met de hulp van Merlijn weet hij bij Igraine Arthur te verwekken. Diezelfde nacht sneuvelt Gorlois, waarna Uther met Igraine trouwt. Een jaar later wordt Arthur geboren in Tintagel Castle in Cornwall.

Na de geboorte brengt Merlijn Arthur naar Ector, die hem samen met zijn zoon Kay (= Keye) laat opgroeien. Arthur wordt dus de stiefzoon van Ector. Als Uther sterft, is Arthur vijftien jaar oud. Er ontstaat dan onenigheid tussen de overgebleven edelen over de opvolging van de koning. Niemand weet dat Uther een zoon heeft. Hierop bepaalt Merlijn dat degene die het magische zwaard Excalibur uit een grote steen kan trekken, de rechtmatige koning van Brittannië is. Tijdens een toernooi, dat ter gelegenheid daarvan gehouden wordt, vraagt Kay aan zijn stiefbroer Arthur, die ook zijn schildknaap is, of die een zwaard voor hem wil halen. Arthur gaat op zoek, ziet het zwaard in de steen zitten en trekt het eruit. Hij geeft het zwaard aan Kay, die het herkent. Kay vraagt aan zijn vader of hij nu de koning van Brittannië is, maar hij geeft meteen toe dat niet hij, maar Arthur het zwaard uit de steen heeft gehaald. De andere edelen zijn het er niet allemaal over eens, dat de vijftienjarige jongen de koning moet worden. Arthur steekt het zwaard terug en iedereen wordt uitgenodigd om alsnog het zwaard te pakken, maar alleen Arthur slaagt daarin. Hij wordt de nieuwe koning. Arthur trouwt dan met Guinevere en als huwelijkscadeau krijgt hij de Ronde Tafel. Vanaf dit punt worden er ook verhalen verteld over de avonturen die elk van de Rondetafelridders beleven. Arthur is dan alleen zijdelings betrokken bij deze avonturen.

Arthur verwekt bij zijn halfzuster Morgana een kind, Mordred. Morgana is erop uit om Arthur ten val te brengen. Arthur weet niet dat Morgana zijn halfzuster is, totdat Merlijn het hem vertelt. Ondertussen blijkt Guinevere een verhouding te hebben met Lancelot. Op een gegeven moment dwingt Mordred Arthur om Guinevere vanwege die verhouding te veroordelen. Guinevere wordt schuldig bevonden en naar de brandstapel gebracht. Lancelot weet haar op het laatste moment te redden, maar daarbij doodt hij per ongeluk twee andere Rondetafelridders. Lancelot vlucht naar Frankrijk. Arthur wordt nu gedwongen

om ten strijde te trekken tegen Lancelot. Hij vertrekt naar Frankrijk en laat het land achter onder de hoede van Mordred. In Frankrijk bereikt Arthur het bericht dat Mordred de macht heeft gegrepen en dat hij met Guinevere wil trouwen.

Illustratie: *Lancelot en Guinevere* door Herbert James Draper (c. 1890) (Publiek Domein)

Bron: <https://en.wikipedia.org/wiki/Guinevere>

Arthur gaat terug naar Brittannië. In een gevecht kan hij Mordred doden, maar niet zonder zelf zwaar gewond te zijn. Alle ridders zijn inmiddels gedood, op Sir Bedivere na. De stervende Arthur geeft Excalibur aan Sir Bedivere en vraagt hem het zwaard terug te geven aan de Dame van het Meer. De eerste twee keer probeert Sir Bedivere het zwaard zelf te houden, maar Arthur doorziet de leugen. Als Sir Bedivere de derde keer zegt dat hij een hand uit het water zag komen, die het zwaard aannam, weet Arthur dat hij het zwaard werkelijk heeft teruggegeven. Daarna laat Arthur zich door Sir Bedivere naar het meer brengen. Uit de mist komt een boot met Morgana. Arthur gaat zwaar gewond aan boord, met de mededeling dat hij zal terugkomen als de Britten hem nodig hebben.

Illustratie: *De dood van Arthur* door John Garrick (1862) (Publiek Domein)

Bron: https://en.wikipedia.org/wiki/King_Arthur

De belangrijkste bewerker van de Arthursagen in het Nederlands is ongetwijfeld Jaap Ter Haar geweest. Van recente datum zijn de bewerkingen voor de jeugd van Agave Kruijssen in de serie 'Sprookverhalen', bv. *Walewein* (2008) en *Afscheid van Arthur* (2010).

Als je meer wilt weten, zowel over de historische als over de literaire Arthur, dan bevelen we je de lectuur aan van de achtergrondinformatie, die op *Histoforum* te vinden is onder de titel: 'Koning Arthur: Fictie of Historie?'. (Zie bibliografie.) Met behulp van die tekst kun je ook nagaan hoe de Arthurmythe in verschillende perioden van de geschiedenis werd gebruikt (en misbruikt) door een groot aantal historische figuren voor politieke doeleinden. Het opstellen van een overzicht van dat gebruik (en misbruik) is één van de opdrachten, die je na de lectuur van die tekst kunt uitvoeren.

jan.uyttendaele@gmail.com

BIBLIOGRAFIE

- K. Aardse, 'Viermaal koning Arthur en zijn ridders'. In: *Literatuur*, jaargang 3, nr. 4 (1986).
- K. Aardse (red.), *Middeleeuwse ridderverhalen*. Amsterdam: Patty Voorsmit, 1987. (*BulkBoek*)
- P. Bange, *Ridders in de middeleeuwen. Het romantische ideaal en de rauwe werkelijkheid*. Zutphen: Walburg Pers, 2019.
- B. Besamusca (red.), *Jeesten van rouwen ende van feesten. Een bloemlezing uit de Lancelotcompilatie*. Hilversum: Verloren, 1999.
- I. Biesheuvel, *De ridders van de Ronde Tafel. Arturverhalen uit de Lage Landen*. Vertaald door Ingrid Biesheuvel. Met een voorwoord van F. van Oostrom. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2012.
- J. Boven, J. Janssens en J. Uyttendaele, *Als dwergen op de schouders van reuzen. Werken met middeleeuwse teksten in het middelbaar onderwijs*. Brussel: UFSAL, 1982.
- F. Brandsma, 'Artur'. In: W.P. Gerritsen & A.G. van Melle (red.), *Van Aiol tot de Zwaanridder. Personages uit de middeleeuwse verhaalkunst en hun voortleven in literatuur, theater en beeldende kunst*. Nijmegen: SUN, 1993.
- J.P. Bruggink e.a., *Roman van Lancelot*. Samenstelling en vertaling: J.P. Bruggink e.a. Amsterdam: Querido, 1986.
- N. Bullinga, *In de voetsporen van koning Arthur*. Bloemendaal: J.H. Gottmer / H.J.W. Becht, 2001.
- D. Day, *Koning Arthur. Het ontstaan van een mythe*. Alphen aan den Rijn: Atrium, 1998.
- M. Draak, *Arthur en zijn tafelronde*. Den Haag: Martinus Nijhoff, 1979.
- D. Hogenelst & F. van Oostrom, *Handgeschreven wereld. Nederlandse literatuur en cultuur in de middeleeuwen*. Amsterdam: Prometheus, 1995.
- J.D. Janssens, *Koning Arthur in de Nederlanden*. Utrecht: HES, 1985.
- J.D. Janssens, 'Middeleeuwse Arturvisies voor divers gebruik'. In: *BZZLLETIN*, jaargang 13, nr. 124, 1985.
- J. Janssens, *De middeleeuwen zijn anders. Cultuur en literatuur van de 12de tot de 15de eeuw*. Leuven: Davidsfonds, 1993.

- J. Janssens, *De Graal en de ridders van de Ronde Tafel*. Leuven: Davidsfonds / Clauwaert, 1995.
- J. Janssens & V. Uyttersprot, *Superhelden op perkament. Middeleeuwse ridderromans in Europa*. Leuven: Davidsfonds / Amsterdam: AUP, 2005.
- J. Janssens, *Koning Artur in meervoud. De mythe ontrafeld*. Leuven: Davidsfonds / Amsterdam: AUP, 2017.
- L. Jongen, *Walewein, de neef van koning Arthur*. Vertaling en toelichting: Ludo Jongen. Amsterdam: Querido, 1992.
- W. Kuiper, *Ferguut of De Ridder met het Witte Schild*. Vertaling: W. Kuiper. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2002.
- H. Lampo & P.P. Koster, *Arthur*. Alphen aan den Rijn: Atrium, 1990.
- Th. Meder, *Hoofsheid is een ernstig spel*. Samenstelling: Theo Meder. Amsterdam: Querido, 1988.
- G. van Monmouth, *Geschiedenis van de Britse koningen*. Vertaald door Mark Nieuwenhuis. Amsterdam: Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2000.
- F. van Oostrom, 'De lage landen en het hooggebergte. Middelnederlandse ridderromans in Europese context'. In: *Literatuur*, jaargang 2000, nr. 1.
- F. van Oostrom, *Stemmen op schrift. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur vanaf het begin tot 1300*. Amsterdam: Bert Bakker, 2006.
- P. Steinz, 'Koning Arthur'. In: *Macbeth heeft echt geleefd. Een reis door Europa in de voetsporen van 16 literaire helden*. Amsterdam: NRC Boeken, 2011.
- R.E.V. Stuip & C. Vellekoop (red.), *Hoofse cultuur. Studies over een aspect van de middeleeuwse cultuur*. Utrecht: HES, 1983.
- V. Uyttersprot, 'Literair vuurwerk in Endi. Vertelstrategieën in de *Roman van Walewein*'. In: R. Sleiderink, V. Uyttersprot & B. Besamusca (red), *Maar er is meer. Avontuurlijk lezen in de epiek van de Lage Landen*. Leuven: Davidsfonds, 2005.
- J. Verbeek, "'Hare herten stont te storme van groten wondere!'" Wonderen in pluskwadraat in de *Roman van Walewein*'. In: *Queeste. Tijdschrift over middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden*, jaargang 2007.
- W. Verbeke, J. Janssens & M. Smeyers, *Arturus Rex. Volumen I: Catalogus. Koning Artur in de Nederlanden*. Leuven: University Press, 1987.

T. Verhage-Van den Berg, 'Het onderschatte belang van de nevenepisoden in de *Walewein*'. In: *De Nieuwe Taalgids*, jaargang 76 (1983).

T.M. Verhage-Van den Berg, 'De roman van Walewijn (sic)'. In: *BZZLLETIN*, jaargang 13, nr. 124, 1985.

J. Versteeg, *Merlijn de tovenaer of Het boek van de Graal*. Vertaald uit het Frans door J. Versteeg. Utrecht / Antwerpen: Het Spectrum, 1984.

T.H. White, *Arthur, koning voor eens en altijd, gevolgd door Het boek Merlijn*. Vertaald door Max Schuchart. Utrecht / Antwerpen: Het Spectrum, 1979.

R. Zemel, 'Walewein en Ysabele in Endi'. In: *Nederlandse Letterkunde*, jaargang 15 (2010). Zie:

Website met achtergrondinformatie

<http://histoforum.net/2021/KONING%20ARTHUR.%20Fictie%20of%20historie.%20Herzien..pdf>

<https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/116779/koning-arthur-fictie-of-historie/>

Andere websites

<https://litterairecanon.be/nl/werken/walewein>

<https://litterairecanon.be/nl/werken/media-walewein>

<https://klara.be/de-canon-02-walewein-van-penninc-en-pieter-vostaert-met-mike-kestemont-0>

<https://moocmnl.kantl.be/koning-arthur/>

<https://www.youtube.com/watch?v=SK6Ub9MAGcY&t=10s>

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Roman_van_Walewein_\(en_het_schaakspel\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Roman_van_Walewein_(en_het_schaakspel))

<https://www.youtube.com/watch?v=N5tufO3Wixg>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Koning_Arthur

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Walewein_\(personage\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Walewein_(personage))

<https://en.wikipedia.org/wiki/Guinevere>

<https://www.dbnl.org/auteurs/auteur.php?id= wal001>

<https://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=penn002roma01>

<https://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=penn002jees01>

<http://www.koningartur.nl/>

<http://histoforum.net/2018/voorwerpen2.html>

Tentoonstelling

Van vrijdag 29 oktober 2021 t/m zondag 23 januari 2022 vindt in de Erfgoedbibliotheek in Antwerpen een tentoonstelling plaats, met als titel: 'Helden in harnas. Ridderromans van *Karel ende Elegast* tot de Rode Ridder'. In de toelichting daarbij lezen we: 'Iedereen kent ridderverhalen over Karel de Grote en koning Arthur. Waarom spreken die verhalen vandaag nog tot de verbeelding?' Zie:

<https://www.consciencebibliotheek.be/nl/helden-in-harnas>

<https://www.neerlandistiek.nl/2020/12/spectrumlezing-helden-in-harnas/>